

Türkiye'nin AB'ye Tam Üyelik Sürecinde Sivil-Asker İlişkilerinin Genel Görünümü

Fazıl Hüsnü Erdem*

1. Giriş: Genel Bir Analiz

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde –özellikle son bir yıl içerisinde– en çok tartışılan sorunların başında sivil-asker ilişkileri gelmektedir. Bunun temel sebebi, Türkiye'de egemen sivil-asker ilişkileri modelinin, AB'ye tam üyeliğin önkoşulu niteliğinde olan ve üyeliğe kabulün bir mihenk taşı olarak değerlendirilen “Kopenhag Siyasî Kriterleri” ile kan uyumsuzluğunun mevcudiyetidir. Zira, anayasa ve çeşitli yasalar demetiyle siyasal sistem içerisinde ayrıcalıklı ve öncelikli bir statüye sahip kılınan TSK'nın mevcut konumu, “demokrasi” ve “hukukun üstünlüğü” ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Öte yandan, gerek pozitif hukuk metinlerinin kendisine tanıdığı ayrıcalıklı ve üstün konumdan, gerekse toplumda üretilen söylemden aldığı psikolojik destek dolayısıyla hegemonik bir güç hâline gelen TSK, siyasetin başat aktörü olarak, insan hakları ve azınlık haklarının genişletilmesine yönelik parlamento merkezli çabaları engellemeye çalışmak suretiyle, söz konusu kriterlerle barışık olmadığını ortaya koymaktadır.¹

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Gerçi, gerek zaman zaman Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı basın açıklamalarında, gerekse MGK'nın çeşitli hü-

TSK adına konuşmaya yetkili olan bazı askerî çevreler, daha da ileri giderek, Türkiye'nin AB ile bütünleşme projesinin gözden geçirilmesi ve yeni bir ittifak arayışının içine girilmesi gerektiği doğrultusunda açıklamalarda bulunmuşlardır. MGK eski Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınç, “Türkiye,

kümetlere bildirdiği tavsiye kararlarında, AB'ye karşı olunmadığı, hatta AB'ye tam üyelik için gereken düzenlemelerin yapılması gerektiği hususu kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Ancak, askerler aynı zamanda çeşitli platformlarda yaptıkları açıklamalarla ve bildirdikleri görüşlerle bu konudaki desteklerinin kayıtlı olduğunu alını çizmişlerdir. Bu kayıt, “Türkiye'nin özel şartları” olmuştur. Nitekim, 1999 Helsinki mutabakatı akabinde, “Başbakanlık İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu” Sekreteryası eşgüdümünde yapılan “Kopenhag Siyasî Kriterleri Işığında Türkiye'nin Alması Gereken Önlemler” konulu çalışma sonrasında hazırlanan taslak rapor, MGK'nın, “Türkiye'nin milli bütünlüğüne, üniter devlet yapısına ve kendine özgü gerçeklerine uymayan aşırı ve haksız Avrupa Birliği taleplerinin yerine getirilmesi uygun olmaz” itirazıyla karşılaşmış ve bu itirazlar son şekli verilen raporda ağırlığını hissettirmişti (*Radikal*, 23 Haziran 2000). Benzer bir biçimde askerler, “Türkiye'nin özel şartlarından” bahsetmek suretiyle “yedinci uyum paketi”ni beş yerinden delmek istemişlerdir: 1) Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi kalkmasın, 2) Özel televizyonlarda ana dilde eğitim yapılmasın. 3) Apartmanlarda ibadet yeri açılmasın 4) Sinema Video Denetim Kurulu'nda MGK temsilcisi kalsın, 5) Seçimlere yurt dışından gözlemci gelmesin...” (Bkz. Ilıcak, Nazlı, “Çağdaşlık ve Avrupa Birliği”, *Dünden Bugüne Tercüman*, 30 Mayıs 2003).

AB'den en ufak bir yardım görmemiştir. AB, Türkiye'yi ilgilendiren sorunlara menfi bakıyor... Türkiye'nin, Rusya Federasyonu ve İran'ı da içine alacak şekilde bir arayış içerisinde olmasında fayda buluyorum" demek suretiyle, konuya ilişkin temennisini dile getirmiştir.² Özellikle TSK'dan emekli üst düzey asker bürokratlar, -emekli olmanın verdiği rahatlıkla- daha da sertleşmişler ve TSK içerisinde AB karşıtlığının yaygınlaşması ve güçlenmesi için çeşitli faaliyetler içinde bulunmuşlardır. Genelkurmay Başkanlığı'na alternatif politikalar üreten bir "think-tank" kuruluşu olan "Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi"nin aktif üyelerinden emekli Korgeneral Suat İlhan'ın, *Avrupa Birliği Üyeliği Atatürkçülüğün Sonudur* başlıklı kitabını buna örnek göstermek mümkündür. İlhan, kitabında, Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak girmesi hâlinde kaygı verici şu gelişmelerin yaşanacağını altını çizmektedir: "Atatürkçü düşünce ölçütlerinin (kriterleri) yerini Kopenhag ölçütleri, Türk Devrim ilkelerinin yerini kapitalist ve emperyalist dünya ilkeleri alacaktır. AB üyeliği ile Atatürkçülüğün aynı kaptan olamayacağı; AB üyeliğinin, Atatürkçü sisteme dayalı uygulamayı sonlandıracağı; devlet ve toplum yapımızı değiştireceği; bağımsızlıktan bağımlılığa geçeceğimiz görülmektedir. Atatürkçülük ve AB yandaşlığı aynı kişide, aynı düşüncede, birarada olamazlar. Kısacası, bir kişi hem AB üyeliğine yandaş, hem de Atatürkçü olamaz. AB üyeliği ile Atatürkçülük sadece çelişmezler, aynı zamanda çatışırlar."³ TSK içerisinde önemli bir ağırlığa sahip olduğu düşünülen ve ordunun siyasal sistem içindeki mevcut konumunun değişmemesini (ordunun cumhuriyeti "korumakollama" misyonunu sürdürmesini) isteyen

"şahinler" (ulusalcılar) kanadının görüşlerine yer veren bu kitabın, "altıncı uyum paketi"nin tartışıldığı günlerde, görev yapan bütün general ve amirallere dağıtılmış olmasının anlam ve işlevi çok açıktır.

TSK'nın (en azından önemli bir bölümünün) doğrudan ya da dolaylı yöntemlerle AB karşıtlığı gibi bir tutum içinde bulunması anlaşılabilir değildir. Zira, AB'ye tam üyelik yolunda Türkiye'den istenen ev ödevlerinin başında, "sivil otoritenin üstünlüğü" ilkesinin yaşama geçirilmesi gelmektedir. Bu ise, nihai tahlilde "askerî vesayet rejimi"nin sona erdirilmesi demektir. TSK'ya siyasal sistem içinde üstün ve ayrıcalıklı bir statü tanıyan bu rejimin devam etmesinden yana olanlar, tam olarak bu sebepten ötürü, AB'ye tam üyeliğin karşısında bulunmakta ve bu doğrultuda mücadele etmektedirler.⁴

Siyasal sistemimizin derinlerine kadar nüfuz etmiş olan bu askerî vesayet rejimi, yedinci uyum paketi öncesi Türkiye fotoğrafına bakıldığında, kendini çok açık bir bi-

² Kuşkusuz, TSK, kendi içinde monolitik bir iktidar görünümüne sahip değildir. Türkiye'nin AB'ye üyeliğine karşı olanlar olduğu kadar, AB projesine destek verenler de vardır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Özkök'ün başında bulunduğu ve "değişimciler" olarak adlandırılacak bir kısım TSK mensubu, -ihtiyatlı da olsa- AB'den yana tavır almakta ve bu bağlamda ordunun çağdaş dünyanın değerlerine ayak uydurmasını istemektedir. Nitekim Orgeneral Özkök, Atina'da yayımlanan bir gazeteye verdiği demeçte, TSK'nın Türkiye'nin AB üyeliği yolunda Kopenhag kriterleri çerçevesinde gerçekleştirilen reformlara tam destek verdiğini bildirmiş; Türk ordusunun, Türkiye'nin AB üyeliğinin sosyal devletin güçlenmesini, ekonomik kalkınmayı, yaşam seviyesinin ve kalitesinin artmasını sağlayacağı inancında olduğunu belirtmiştir. "Halkın yüzde 70'inin AB üyeliğini desteklediğine" işaret eden Özkök, konuşmasına şu çarpıcı sözlerle devam etmiştir: "Böyle bir çoğunluğun mevcudiyeti karşısında hiç kimse buna karşı çıkamaz. Ancak bazıları üyelik prosedürüne ilişkin kuşkusunu ifade edebilir. Biz Avrupa değerlerine uyma riskini almaya ve uzlaşmalara hazırız. Ben TSK'nın başyım ve TSK'yı temsil eden kişi olarak, ülkemizin AB üyeliği ve yapılan reformları her zaman desteklediğimizi vurguluyorum" (Bkz. *Yeni Şafak*, 19 Ekim 03).

² Bkz. *Zaman*, 7 Mart 2002.

³ İlgili kitabın geniş bir değerlendirilmesi için bkz. Opçin, Tuncay, *Avrupa Birliği'ne Emekli Darbe!*, *Aktüel*, Sayı 623, (25 Haziran- 1 Temmuz 2003), s.21-22.

çimde göstermektedir. Türkiye’de sivil-asker ilişkilerindeki cari sistemi tanımlayan ve orduya siyasal sistem içinde olağanüstü bir rol ve statü tanıyan “askerî vesayet rejimi” şu temeller üzerine oturmaktadır: Genelkurmay Başkanlığı’nın doğrudan Başbakan’a karşı sorumlu tutulması ve devlet içi resmi hiyerarşide üstün konuma oturtulması; ülkenin çok geniş bir alanında kolluk görevi gören Jandarma teşkilâtının askerî hiyerarşi içinde çalışması; ilçelerde jandarma komutanlarının kaymakamlara vekâlet edebilmelerine olanak tanınması; Silâhlı Kuvvetler’in elinde bulundurduğu devlet mallarının, askerî kadroların ve askerî harcamaların, Sayıştay’ın “malî denetim”inden muaf kılınması; TSK’nın, Devlet Denetleme Kurulunun denetim yetkisi dışında tutulması; YÖK, RTÜK ve “Sinema Video Denetim Kurulu” gibi kurullar içinde asker üyeler bulundurulması; Yüksek Askerî İdare Mahkemesi ve Askerî Yargıtay gibi yüksek mahkemelere yargı sistemi içinde yer verilmiş olması; askerî mahkemelerin sivil kişileri yargılayabilmelerinin önünün açılması; Yüksek Askerî Şura kararlarının yargı denetimi dışında tutulması; Anayasa Mahkemesi üyeleri arasında askerî yargıçlara yer verilmesi; sınırları çok geniş tutulmuş bir “millî güvenlik” kavramı ekseninde devletin millî güvenlik siyasetini tayinde etkin bir rol oynayan ve âdeta “paralel bir hükümet” izlenimi veren “Millî Güvenlik Kurulu”nun, siyasal sistemin kalbine yerleştirilmiş olması; Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu, Türk Silâhlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu (özellikle 35.madde), Askerî Ceza Kanunu, Askerî Hakimler Kanunu, Sıkıyönetim Kanunu, Olağanüstü Hâl Kanunu, Türk Ceza Kanunu (özellikle 159. madde) ve Başbakanlık Kriz Yönetim Masası Yönetmeliği gibi pozitif hukuk metinleriyle TSK’nın güçlü konumunun pekiştirilmiş olması.

TSK, bütün bunlara bağlı olarak sahip olduğu özerk ve üstün konumundan güç ala-

rak, toplumu denetleme, gözetleme ve yönlendirme fonksiyonunu icra etmektedir. Ordunun bu fonksiyonu, askerî vesayet rejiminin temelini oluşturmaktadır.⁵ Siyaset bilimi literatüründe “pretoryen cumhuriyet” olarak tanımlanan bu rejim,⁶ varlığını ve meşruluğunu, bir yandan toplumda yaygın olan otoriter zihniyet yapısından, diğer yandan da bundan daha önemli olmak üzere devletin “resmî ideolojisi”nden almaktadır. Gerçekten, askerî vesayet rejiminin taşıyıcısı ve yürütücüsü olan TSK, devletin temelini oluşturan resmî bir ideolojinin var olduğunu ve kendisinin de kurum olarak bu ideolojiyi topluma kabul ettirme ve benimsetme misyonuna sahip olduğuna inanmaktadır.⁷ Bu inancın gereği olarak TSK, resmî ideoloji ile mücehhez olan devleti koruma ve kollama görevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

Kendisini resmî ideolojiyle özdeşleştiren TSK, devletin resmî ideolojisi olan Kemalizmin ve onun temsil ettiği ideallerin tehdit altında olduğu kanaatine vardığında, siyasete müdahale etmekten kaçınmamaktadır.⁸ Nitekim Türkiye’de ordu, bu gerekçeye dayanarak, kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak siyasete müdahale etmek suretiyle, kendince sarsılan dengeleri Kemalist idealler doğrultusunda tekrardan oluşturmak ve toplumu yeniden dizayn etmek istemiştir. Ancak, “toplum mühendisliği” anlayışının bir sonucu olarak, on yıl ara ile yapılan üç müdahale ve yedi yıllık bir gecikmeyle gelen son “post-modern darbe”, –doğurduğu sonuçlar itibariyle değerlendirildiğinde– mühendislik hesaplarını boşa çıkarmıştır. Gerçekleş-

⁵ Bayramoğlu, Ali, “7. Paket Mucizesi”, *Yeni Şafak*, 2 Ağustos 2003.

⁶ İnel, Ahmet, “TSK’nın Konumunu Değerlendirmek”, *Birikim*, Sayı 160-161, (Ağustos-Eylül 2002), s.19.

⁷ Kahraman, H. Bülent, “Resmî İdeoloji ve Gerçek”, *Radikal*, 17 Eylül 2003.

⁸ Lombardi, Ben, “Turkey-The Return of the Reluctant Generals?”, *Political Science Quarterly*, Vol.112/2, 1997, s.209.

tirilen her askerî müdahale, Türkiye demokrasisini derinden zedelemiş ve tedavisi uzun yıllar alacak çok büyük yaraların açılmasına sebebiyet vermiştir.

Ülke sorunlarına çözüm getirmek ve sarılan demokrasiyi tekrar işler hâle getirmek amacıyla yapıldığı ileri sürülen askerî müdahaleler, ne ülke sorunlarına bir çözüm getirebilmiş ne de demokrasiye işlerlik kazandırmıştır. Üstelik bu müdahaleler, Türkiye’de demokrasiinin gelişimi açısından ciddi sorunlar yaratmıştır. Bunlardan en önemlisi, son kırk yıl içerisinde gerçekleştirilen dört askerî müdahalenin, demokratik kurumların kendi geleneklerini oluşturmasını engellemesidir. Demokratik kurumların yerleşmesi, etkili olabilmesi, zaman ve süreklilik ister. Bu kurumların her müdahale sonrası yeniden şekillenmek zorunda kalması, kendi geleneklerini oluşturup güçlenmesi bir tarafa, gerilemesine ve yıpranmasına yol açmaktadır. Bu durum, demokratik kurumların bunalım dönemlerinde çözüm üretememeleri sonucunu doğurmakta ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iktidar boşluğu ise askerler tarafından doldurulmaktadır. Sonuçta, her askerî müdahale, bir sonraki müdahaleye yol açacak mekanizmaları yürürlüğe koymakta ve böylece içinden çıkılması zor bir kısır döngü yaratmaktadır.

Askerî müdahaleler, demokratik kurumların gelişmesini engellediği gibi, sivil toplumun gelişmesine de sekte vurmaktadır. Oysa, güçlü bir sivil toplum örgütlenmesi olmadan demokrasiinin yerleşiklik kazanması mümkün değildir. Gerçekten, demokrasi, ancak sivil toplum kökleştikçe pekişme olanağı bulur. Demokrasiinin pekişmesi ise, askerî müdahale olasılığını azaltır.

Bütün bunlardan daha önemlisi, Türkiye’de demokratik sürecin askerî müdahalelerle sık sık kesintiye uğratılması, Türkiye insanının demokrasiye ilişkin umutlarını yıkmakta ve güvenlerini sarsmaktadır. Zira, bu tür mü-

dahaleler, siyasî partilerin seçim kampanyalarına ve vatandaşların sandık başına gitmelerine rağmen, Türkiye’de demokrasiinin yalnızca bir oyundan ibaret olduğunu ortaya koymaktadır.⁹ Parlâmentoların ve hükümetlerin resmî ideoloji ile sınırlı bir alanda ve “vesayet” altında siyaset yapmak zorunda bırakılmaları, “devlet iktidarı-siyasî iktidar farklılaşması”nı tahrik etmekte; bu durum, halk nezdinde, “görünen” ve “görünmeyen” iktidar ayrımının yapılmasına yol açmaktadır. Böyle bir algılama ise, demokrasiinin en temel ilkelerinden biri olan “siyasal sorumluluk” ilkesinin zedelenmesine sebep olmaktadır.

Türkiye demokrasisini bu şekilde tahrip eden, yerleşip kökleşmesine engel olan ve buna bağlı olarak da ülkenin AB’ye tam üyelik çabalarını sekteye uğratan önemli faktörlerden birini oluşturan “askerî vesayet rejimi”ni doğru okuyabilmek ve bu sorunun çözümüne ilişkin sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için tarihsel bir analizden hareket etmek gerekmektedir. Cumhuriyet dönemiyle sınırlı olarak yapılacak bu analizle, önce askerî vesayet rejiminin ideolojik temelleri kısaca irdelenmeye çalışılacak, daha sonra ise 1961 ve 1982 Anayasaları döneminde hukuksal düzlemde yaşanan gelişmelere değinilecektir.

2. Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinin Tarihsel Arka Plânı

a) Askerî Vesayet Rejiminin İdeolojik Temelleri

Türkiye’de askerî vesayet rejimi, imparatorluğun yıkılmaya ve zamanla parçalanarak yok olmaya yüz tuttuğu bir dönemde şekillenmeye başlamıştır. Bu dönem içerisinde asker bürokratlar, yıkılmaya yüz tutan imparatorluğu ayakta tutabilmenin ve yeniden güçlü kılabilmenin arayışı içinde, kendilerini mo-

⁹ Erdoğan, Mustafa, *28 Şubat Süreci*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.118.

dernleşmenin ve aydınlanmanın öncüleri gibi görmeye başlamışlardır.¹⁰ Böylece, ideolojik olarak Batı tipi bir toplum yaratma amacı, askerler için, siyasete karışmanın bir gerekçesini oluşturmuştur. Cumhuriyete kadar devam eden tarihsel süreç içerisinde asker bürokratların siyasal eylemlerinde, hep bu misyon egemen olmuştur. Bu misyon ve gelenek Cumhuriyet tarihi boyunca da kesintisiz olarak devam etmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde şekillenmeye başlayıp Cumhuriyet döneminde de sürdürülen bu gelenek ve misyon, esas itibarıyla, Osmanlı-Türk modernleşme modelinin kaçınılmaz bir sonucudur. Farklı bir anlatımla, ordunun siyaset üzerindeki nüfuzu ve bunu tanımlayan “vesayet” olgusu, esas itibarıyla Türk modernleşmesinde içkin olan bir husustur. Tıpkı Batılı olmayan diğer toplumlarda olduğu gibi, Türkiye toplumunda da demokratikleşmenin modernleşmeyle bağlantılı hâle getirilmesi, demokratik olmayan pratikleri meşrulaştırmakta ve demokrasinin bir başka bahara ertelenmesi sonucunu doğurmaktadır. Gerçekten, Batılı olmayan modernleşme modellerinde, toplumlar, demokrasinin önkoşulları (ekonomik, kültürel ve toplumsal) gerçekleşinceye kadar demokrasi taleplerinden vazgeçmek durumunda bırakılmaktadırlar. Bu durumda, modernleştirici bir ideolojiye sahip seçkinler zümresi, de facto olarak ellerinde bulundurdukları iktidarı kullanmak suretiyle kendi toplumlarını modernleştirmeye çalışmaktadırlar. Böylece bu tür toplumlar, “geçiş evresi”nin bitimine kadar sivil-asker bürokrat ve aydınlardan oluşan devletçi seçkinler blokunun otoriter yönetimi altında yaşamak zorunda bırakılmaktadırlar.¹¹

¹⁰ Hale, William, *Turkish Politics and the Military*, London, 1994, s.54.

¹¹ Köker, Levent, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.151-153.

Batılı olmayan toplumlar için geçerli olan bu genel eğilim Cumhuriyet Türkiye için de geçerli olmuştur. Çok partili siyasi hayata geçişe kadarki dönem içerisinde iktidarı elinde bulunduran cumhuriyetçi seçkinler, sınırları ve çerçevesi kendileri tarafından belirlenen “resmî ideoloji” doğrultusunda modernleşme projesini hayata geçirmeye çalışmışlardır. Gerek bu resmî ideoloji ve gerekse buna eklenmiş modernleşme projesi, söz konusu devletçi seçkinlere, toplumu vesayet altında tutma yetkisini vermiştir. Buna göre, demokrasinin önkoşulları hazır oluncaya kadar, yani “geçiş evresi” bitinceye kadar demokrasi talepleri telâffuz dahi edilmeyecek ve otoriter devlet pratiklerine de harfiyen uyulacaktır. Tabii ki, bu geçiş evresinin ne zaman sona ereceğine, yani toplumun demokrasiye ne zaman hazır olacağına da yine “vesayet ideolojisi”ni sürdüren seçkinler zümresi karar verecektir.¹²

Bu vesayet ideolojisinin taşıyıcısı olan sivil-asker bürokratlar, kendilerini modernleşmenin yegâne ya da başat aktörü olarak görmüşler; kendileri tarafından çizilen modernleşme projesine çeşitli açılardan muhalif düşen her kesimi “modernleşme karşıtı” olarak kabul etmiş ve bunları bastırmaya çalışmışlardır. Muarızları ile mücadele etme ve onları bastırmaya çalışma hak ve yetkisini kendilerinde görmüşlerdir. Nitekim, bugüne kadar “Atatürkçülüğün en gözde ‘amentü’lerinden olan ‘Gençliğe hitap’ ve ‘Bursa nutku’ gibi metinlerde gerekirse isyan etmek ve ‘memleketi idare edenlerin gaffet ve dalalet’ içine düşme ihtimaline karşı uyanıklık birinci vazife olarak gösterilmiştir”.¹³

Tek-partili otoriter yönetim boyunca, ülke, doğrudan doğruya sivil-asker bürokratlardan oluşan devletçi seçkinler tarafından

¹² Köker, s.228.

¹³ Laçiner, Ömer, “Türk Militarizmi”, *Birikim*, Sayı 160-161, (Ağustos-Eylül 2002), s.12-13.

yönetildiğinden herhangi bir sorun ortaya çıkmamıştır. Bu dönem içerisinde askerler, yönetime el koyma ihtiyacını hissetmemişlerdir. Zira, askerin savunduğu değerler, “devlet aygıtının işleyişine ve özellikle eğitim sistemine içselleştirilmiştir.¹⁴ Kaldı ki, bu dönemde ordu, Cumhuriyet rejiminin nihai destekçisi olarak tasarlanmıştır.¹⁵ Ancak ne zaman ki çok partili siyasi hayata, dolayısıyla şeklen de olsa demokrasiye geçilmiş, o zaman sorunlar ortaya çıkmış; sivil otorite ile askerî otorite arasında gerilimli ilişkiler su yüzüne çıkmaya başlamıştır. 1950-1960 arasındaki DP iktidar dönemi, Türk siyasi hayatında sivil otoritenin üstünlüğü ilkesinin, görece hayata geçirildiği bir dönem olmuştur. Aynı zamanda özellikle bu dönemin sonlarında orduda kıpırdanmalar meydana gelmiş ve yönetime müdahale etme eğilimleri belirlemiştir. Nitekim, ordu, yukarıda ifade edilen vazifesinin bir gereği olarak, modernleşme rotasından saptığı iddiasıyla DP iktidarını alaşağı etmiş ve fiilen yönetime el koymuştur. O günden bugüne bu gelenek kesintisiz bir biçimde devam ettirilmiştir.

b) 1961 Anayasası Dönemi

Türk anayasa tarihinde ilk kez 1961 Anayasasıyla birlikte TSK'ya devlet düzeni içerisinde ayrıcalıklı bir yer verilmiş; TSK, sivil otorite karşısında özerk bir konuma oturtulmuştur. Bu bağlamda, genel oy ve siyasi partiler rejimine karşı duyulan güvensizliğin bir ifadesi olarak Millî Güvenlik Kurulu (MGK) oluşturulmuştur (m.111). MGK'nın kökeni, 1960 öncesi görev yapan ve demokratik yönetim ilkesiyle uyumlu olan “Millî Savunma Yüksek Kurulu”na (MSYK) dayanmakla birlikte; özü itibarıyla değerlendirildiğinde,

MGK'nın MSYK'dan çok farklı olduğu görülecektir. Gerçekten, 5399 sayılı “Millî Savunma Yüksek Kurulu Kanunu”yla¹⁶ oluşturulan MSYK, her şeyden önce, “yurt savunmasıyla ilgili işlerde” yardımcılık etmek ve görüş bildirmek için öngörülmüştür. Öte yandan bu Kurul, anayasal değil, yasal düzeyde düzenlenmiş ve tek bir asker üyenin (Genelkurmay Başkanı'nın) katılımına açık tutulmuştur. Oysa, 1961 Anayasasıyla oluşturulan MGK, anayasal bir statüye sahip kılınmıştır. İkinci olarak, Kurulun adında anlamlı bir değişiklik yapılmış; “Millî Savunma” kavramına oranla daha geniş bir içeriğe sahip olan “Millî Güvenlik” kavramı tercih edilmiştir. Son olarak, Kurul içinde asker üyelerin sayısı arttırılmıştır.¹⁷ Her ne kadar MGK'nın aldığı kararlar bağlayıcı olmasa da, böyle bir düzenlemeyle, askerin sivil siyasetçilere (hükümete) direktifler verebileceği bir zemin yaratılmıştır.¹⁸

1961 Anayasasıyla getirilen bir başka yenilik, Genelkurmay Başkanlığı'nın Başbakanlığa bağlanması olmuştur. Daha önce, 5398 sayılı “Millî Savunma Bakanlığı Kuruluş ve Görevlerine Dair Kanun”la¹⁹ Millî Savunma Bakanlığı'nın bir dairesi hâline getirilen Genel-

¹⁶ Bkz. *Resmî Gazete*, 3.6.1949-7223.

¹⁷ Her iki Kurulun karşılaştırılmalı bir değerlendirmesi için bkz. Tanör, Bülent: Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri (TÜSİAD Raporu), Ajans Medya Reklamcılık A.Ş., İstanbul, 1997, s.72-73.

¹⁸ 27 Mayıs darbecilerinden Millî Birlik Komitesi üyesi ve tabii senatör Haydar Tunçkanat, bu Kurulun oluşturulma gerekçesini çok açık olarak ifade etmiştir: “... Komite, oy çoğunluğu ile iktidara gelecek olan siyasi partilerin yeni anayasamızda kurulacak ikinci cumhuriyeti de dejenere edip yeni bir ihtilâl sebepleri olmalarını önlemek için, yeni Anayasa ve Millî Güvenlik Kurulu'nu bir tedbir olarak getirmiş ve vazifelerini de açık seçik belirterek Cumhurbaşkanını ve kurulun asker üyelerini de millî güvenliğimizi ilgilendiren her türlü problemde temel görüşlerini bu kurula bildirmekle, hem görevli hem sorumlu kılmıştır...” (Aktaran, Özdemir, Hikmet, *Rejim ve Asker*, Afa Yayınları, İstanbul, 1989, s.107-108).

¹⁹ Bkz. *Resmî Gazete*, 3.6.1949-7223.

¹⁴ Laçiner, s.10.

¹⁵ Heper, Metin/Güney, Aylin, “The Military and Democracy in the Third Turkish Republic”, *Armed Forces and Society*, Vol. 22/4, (Summer 1996), s.620.

kurmay Başkanlığı, demokratik teamüllere aykırı olan 1961 Anayasası'nın düzenlemesiyle, Başbakanlığa karşı sorumlu tutulmuştur (m.110).

Sivil-asker ilişkileri açısından önem taşıyan bir başka değişiklik askerî yargı alanında gerçekleştirilmiştir. Askerî yargının sivil yargı karşısında özerk bir yargı birimi olarak düzenlenmesi doğrultusunda adımlar atılmıştır. Bu çerçevede, Askerî Yargıtay anayasal düzeyde bağımsız bir yüksek mahkeme nitelik ve durumuna kavuşturulmuştur (m.141, 142). Ayrıca, Anayasanın 138. maddesiyle askerî mahkemelerin görev tanımı geniş tutulmuş; asker kişiler açısından doğal yargıç ilkesinden vazgeçilmiş ve sivillerin askerî mahkemelerde yargılanmalarının önü açılmıştır.²⁰

1961 Anayasası'nın 1971 değişiklikleriyle,²¹ TSK'nın sivil otorite karşısındaki özerk konumu güçlendirilmiştir. Bu çerçevede, MGK'nın işlevi ve temsil ağırlığı artırılmış, askerî yargının görev alanı sivil kişiler aleyhine genişletilmiş, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi oluşturulmuş, sıkıyönetime geçişler kolaylaştırılmış, Silâhlı Kuvvetlerin elinde bulunan devlet mallarının denetlenmesi usulüne sınırlamalar getirilmiştir (m.127/3).

c) 1982 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası'nın askerlere sağladığı güvenceler, ayrıcalıklar ve sivil siyaseti vesayet altında tutmasına yönelik kurumsal düzenlemeler yeterli görülmemiş olsa gerek ki, 1982 Anayasası'yla askerlerin "üstün" konumları daha da pekiştirilmiştir. Anayasa'nın hemen girişinde (Başlangıç kısmında) 12 Eylül darbesi meşrulaştırılmış, sonunda ise (geçici

hükümlerle) "çıkış garantileri"²² ile darbeci generaller kendilerini koruma altına almışlardır.

Askerî vesayet rejiminin en önemli anayasal kurumlarından olan MGK'ye ilişkin yeni düzenlemeyle (m.118), Kurulun asker üyelerinin sayısal üstünlüğü sağlanmış, kararlarının bağlayıcı etkisi güçlendirilmiş ve karar yetkisi daha geniş bir alana yaygınlaştırılmıştır.²³ Oluşumunda asker üyelerine ağırlık veren, sekretaryasının teşekkül ve faaliyetlerinde askerî öncelikleri ve değerleri ön plâna çıkaran, görev alanını çok geniş tutan ve kararlarının hukuksal niteliği hakkında ciddi kuşkular yaratan özellikleriyle MGK,²⁴ âdeta bir "üst kabine" ya da "paralel hükümet" görünümüne sahip kılınmıştır. MGK, yalnızca Anayasa ve kuruluş yasasının²⁵ kendisine tanımış olduğu geniş yetkiler dolayısıyla değil; aynı zamanda, asker kişilerden oluşan ve "GİZLİ" gizlilik dereceli bir yönetmelikle²⁶ icraî yetkilerle donatılan bir sekreteryaya sahip olması ve "Devletin Gizli Anayasası" olarak değerlendirilen "Millî Güvenlik Siyaset Belgesi"ni tespit etmesi dolayısıyla da, hakkında bu türden değerlendirmeler yapılma-

²⁰ Kardaş, Ümit, "Askerî Gücün Anayasal Bir Yargı Alanı Yaratması ve Yürütme Erkini Etkin Bir Şekilde Kullanması", *Birikim*, Sayı 160-161, (Ağustos-Eylül 2002), s.108.

²¹ 1961 Anayasası'nda köklü değişiklikler gerçekleştiren 20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı kanun için bkz. *Resmî Gazete*, 22.9.1971-13964.

²² Çıkış garantileri, "... askerî yönetimlerden demokrasiye geçişte askerlerin, anayasa hükümleri yoluyla elde ettikleri yeni birtakım yetkileri ve iktidarı süresince izledikleri politikaları nedeniyle yargılanmama güvencelerini ifade etmektedir" (Yazıcı, Serap: *Türkiye'de Askerî Müdahalelerin Anayasal Etkileri*, Yetkin Yayınları, Ankara, 1997, s.13).

²³ Yazıcı, s.184-185.

²⁴ Nitekim eski Genelkurmay Başkanları'ndan Doğan Güreş'in MGK kararlarına ilişkin yapmış olduğu şu değerlendirme kuşkuları artırıcı niteliktedir: "Anayasamızda tanımlandığı gibi MGK, Millî Güvenlik Siyaseti'nin tavini eder ki, bu bütün politikaların tanrısıdır, anayasasıdır. Buna aykırı davranılması düşünülemez. Bu nedenle 1982 Anayasası, 'MGK hükümete tavsiye eder' ifadesi yerine 'bildirir' ifadesini kullanmıştır. Anayasal durum bu olduğuna göre MGK kararlarının tavsiye mahiyetindeki değerlendirilmesi yanlıştır" (Aktaran, Bayramoğlu, Ali, "Asker ve Siyaset", *Birikim*, Sayı 160-161, Ağustos-Eylül 2002, s. 43).

²⁵ 9.11.1983 tarih ve 2945 sayılı "Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu".

²⁶ Yönetmelik metni için bkz. *Radikal*, 27 Ağustos 2003.

sını haklılaştırmıştır. Bunlara ilâve olarak, 9 Ocak 1997'de yürürlüğe konan "Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği"²⁷ ile, kriz tanım, uygulama ve koordinasyonu konusundaki başbakana ait yetkiler MGK Genel Sekreteri'ne devredilmiş ve böylelikle krizin yönetim ve denetiminde askerî otorite inisiyatif sahibi kılınmıştır. Bütün bunlar birlikte değerlendirildiğinde, MGK'nın, askerî vesayet rejiminin kurumsal ifadesi olduğunu söylemek mümkündür.

1982 Anayasası, askerî yargı alanında da sivil-asker ilişkileri açısından olumsuz gelişmelere yol açmıştır. Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin görev alanı daha da genişletilmiş (m.157); askerî yargının görev alanını belirleyen ölçütler belirsiz ve yoruma açık bırakılmış (m.145) ve son olarak da askerî yargılara ilişkin yeterli güvenceler sağlanmamıştır (m.145/4, m.156/4, m.157/5).

Sivil-asker ilişkileri ve hukuk devleti ilkesi açısından kabul edilemez bir başka düzenleme de, Yüksek Askerî Şura kararlarının yargı denetimi dışında tutulmuş olmasıdır (m.125/2). Ayrıca Şura'nın oluşum ve çalışma biçimine ilişkin yasal düzenlemeler de,²⁸ demokrasinin temel ilkelerinden olan "seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğü" ilkesi bakımından eleştiriye açık bir nitelik taşımaktadır. Gerçekten, Şura'da alınan kararların en azından bir bölümünün siyasal sorumluluğu gerektirici nitelikte olduğu dikkate alındığında, atanmışların çoğunlukta bulunduğu bir kurulda, kararların alınmasında seçilmişlerle atanmışların oylarının eş değerde kabul edilmesi, söz konusu

ilke açısından kabul edilemez bir durumdur. Farklı bir söyleyişle, sivil otoritenin takdir ve yetki alanında olması gereken bu görevlerin, askerlerin çoğunlukta olduğu bir kurula verilmesi, TSK'ya "mahfuz bir alan" yaratmak ve onun devlet içindeki özerkliğini güçlendirmek yönündeki bir eğilimi temsil etmektedir.

1982 Anayasası ve ona eşlik eden yasalar demetiyle TSK'nın denetimine de sınırlamalar getirilmiş; TSK, "Devlet Denetleme Kurulu"nun denetim yetkisi dışında tutulmuş (m.108/2) ve TSK'nın elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulünün, "Millî Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak" yapılacağı hükme bağlanmıştır (m.160/4). Nitekim, askerî harcamaların denetiminin yapıldığı bütçe görüşmelerinde, Millî Savunma Komisyonu görüşmelerinin gizli celsede yapılacağı öngörülmüştür. Ayrıca, bu dönemde, Sayıştay Kanunu'nda yapılan değişiklikle Sayıştay'ın askerî kadrolar üzerindeki denetim yetkisine sınırlamalar getirilmiştir.²⁹ Öte yandan, Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın hukukî yapısını belirleyen 3238 sayılı Kanun,³⁰ "Bu Kanunla yapılması öngörülen iş ve işlemlerde 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanunu (MUK), 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile 832 sayılı Sayıştay Kanunu hükümleri uygulanmaz" (m.11) demek suretiyle, bütün askerî harcamaların, ihale kanunları ve MUK ilkeleri dışında tutulacağını ve Sayıştay denetimi olmaksızın yapılacağını hüküm altına almıştır.

Son olarak, YÖK, RTÜK ve "Sinema Video Denetim Kurulu" gibi özerk kurullar içinde asker kişilere yer verilerek,³¹ TSK'nın

²⁷ Bkz. *Resmî Gazete*, 9.1.1997- 22872.

²⁸ 17.7.1972 tarih ve 1612 sayılı "Yüksek Askerî Şuranın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"a göre, YAŞ üyeleri; Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma Bakanı, Kuvvet Komutanları, Ordu Komutanları, Jandarma Genel Komutanı, Donanma Komutanı ile Silâhli Kuvvetler kadrolarında bulunan Orgeneral ve Oramirallerden oluşur (m. 2/1); bütün üyelerinin katılımıyla toplanan Şura'da kararlar, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile alınır (m.5).

²⁹ Bkz. 21.2.1967 tarih ve 832 sayılı "Sayıştay Kanunu"nun 7.3.1985 tarih ve 3162 sayılı Kanunla değişik 30/2 maddesi.

³⁰ 7.11.1985 tarih ve 3228 sayılı Kanun için bkz. *Resmî Gazete*, 13.11.1985-18927.

³¹ Bkz. T.C. Anayasası (m.131/2) ve 4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu" (m.6/b); 13.4.1994

toplumu gözetim ve denetim işlevi pekiştirilmiş ve alanı genişletilmiştir. Bunlardan daha önemli olmak üzere, Anayasa tarafından, parlamento çoğunluğunun iradesini denetlemekle yetkili olan Anayasa Mahkemesi üyeleri arasında askerî yargıçlara yer verilmek suretiyle (m.146/2), askerî otoritenin Yüksek Mahkeme içinde de etkili olabilmesinin önü açılmıştır.

Özetle ifade etmek gerekirse; 1982 Anayasası döneminde getirilen bütün bu yeni düzenlemelerle birlikte askerî otoritenin mahfuz alanı genişletilmiş, üstün ve özerk konumu pekiştirilmiş ve rejim üzerindeki vesayet yetkisi güçlendirilmiştir.

3. AB Sürecinde Sivil-Asker İlişkileri Sorunu

Aralık 1999 Helsinki mutabakatından itibaren, Türkiye'nin AB Siyasî Kriterleri'ne uymunda en önemli konunun, askerinin siyasette ve yönetimdeki etkinliği, Millî Güvenlik Kurulu'nun konumu, askerinin sivil denetim altına alınması olduğu, gerek bu süreç içerisinde kabul edilen çeşitli belgeler ve raporlarla ve gerekse AB yetkililerince, açık veya dolaylı şekilde hep vurgulanmıştır. Hatta, Türkiye'nin adaylık statüsünün kabul edilmesinden önce, "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu"nda, sivil-asker ilişkileri modelimiz Avrupa yolunda bir engel olarak yer almıştır. Rapor'da, Genelkurmay Başkanı'nın Millî Savunma Bakanı'na karşı sorumlu olmadığına dikkat çekilmiş ve "Millî Güvenlik Kurulu" başlıklı paragrafta ise şu ifadelere yer verilmiştir: "MGK'nın kararları, hukuken bağlayıcı değildir, fakat hükümetin siyaseti üze-

rinde çok etkilidir. Bu kurumun varlığı, temel bir demokratik yapıya rağmen, Türk anayasasının, ordunun sivil bir rol oynamasına ve siyasî hayatın her alanına müdahale etmesine imkân verdiğini göstermektedir... Millî Güvenlik Kurulu, ordunun siyasî hayatta oynadığı büyük rolü gösterir. Ordu sivil denetime tâbi değildir ve hatta bazen, büyük çaplı bazı baskı uygulayıcı askerî operasyonlar gerçekleştirdiğinde, hükümetin bilgisi olmaksızın hareket ettiği görülmektedir." Raporun "Genel Değerlendirme" kısmında, "ordunun sivil denetiminin olmayışı, kaygı vericidir. Millî Güvenlik Kurulu kanalıyla ordunun politik yaşamda oynadığı büyük rol, bunu yansıtmaktadır..." denilerek, Türkiye'de sivil-asker ilişkileri patolojisi açıkça ortaya konulmuştur. Komisyonun 1999 İlerleme Raporu'nda da benzer değerlendirmelere yer verilmiştir.

Türkiye'nin adaylık statüsünün kabul edilmesi sonrasında, AB tarafından Türkiye'ye "yol haritası" niteliğinde bir belge sunulmuştur. Türkiye'nin yerine getirmesi gereken "ev ödevleri"ni içeren "Katılım Ortaklığı Belgesi" (KOB), Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 8 Kasım 2000'de açıklanmış; Belge, AB'nin en yüksek karar organı olan AB Konseyi'nce 4 Aralık 2000'de son şekli verilerek onaylanmış ve resmî geçerlilik kazanmıştır. Belge'nin "Orta Vadeli Öncelikler" bölümünün "Güçlendirilmiş Siyasal Diyalog ve Siyasî Ölçütler" başlığı altında, "Millî Güvenlik Kurulu'nun hükümete bir danışma organı niteliğindeki Anayasal rolünün Avrupa Birliği üye ülkelerinin uygulamalarına uyumlulaştırılması" gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye, AB Konseyi tarafından onaylanan KOB çerçevesinde "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"ni hazırlamış ve 19 Mart 2001 tarih ve 2001/2129 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla yürürlüğe koymuştur. Ulusal

tarikh 3984 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun" (15.5.2002 tarih ve 4756 sayılı Kanunla değişik 6/d maddesi); 23.1.1986 tarih ve 3257 sayılı "Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu" (29.1.1987 tarih ve 3329 sayılı Kanunla değişik 6.maddesi).

Program (UP), Türkiye'nin AB'ile bütünleşme iradesini yansıması açısından olumlu olmakla birlikte, genel olarak değerlendirildiğinde, "Türkiye'ye özgü şartlar"ı ileri sürmesi ve "ulusal kaygıları" dikkate alması dolayısıyla ihtiyatla karşılanması gereken bir belge olduğu görülecektir. Nitekim, UP, "siyasî kriterler" içerisinde "orta vadede" ele almayı taahhüt ettiği "Millî Güvenlik Kurulu"na ilişkin olarak, "Anayasal bir kuruluş olan Millî Güvenlik Kurulu, ulusal güvenliği ilgilendiren alanlarda bir danışma organı niteliğindedir. Anayasa ve Yasamın ilgili maddeleri, Kurul'un yapısı ve işlevini daha açık bir biçimde tanımlayacak şekilde orta vadede gözden geçirilecektir" diyerek, esas itibarıyla bu kurumun yapısı ve işleyişine ilişkin herhangi bir sorunun olmadığını ima etmiştir.

AB 2000 tarihli "İlerleme Raporu"nda, MGK'nın siyasal yaşamda büyük rol oynamaya devam ettiği belirtilmiş ve "yürütme" başlığı altında şu görüşlere yer verilmiştir: "Ordu üzerinde sivil kontrolü geliştirme ihtiyacı sürmektedir. AB, NATO ve AGİT standartlarına aykırı olarak, Savunma Bakanı'na karşı sorumlu olmak yerine, Genelkurmay Başkanı hâlâ Başbakan'a karşı sorumludur. Yüksek öğrenim kurumlarının faaliyetlerini kontrol eden Yüksek Öğretim Kurulu'nun üyeleri arasında, Genelkurmay Başkanı tarafından seçilen bir üyenin olduğu da görülmektedir". Rapor'un, "Millî Güvenlik Kurulu" başlıklı kısmında ise, "Türkiye'nin siyasal yaşamında Millî Güvenlik Kurulu'nun oynadığı rolde herhangi bir değişiklik olmamıştır... Kurul'un kararları, açıklamaları veya tavsiyeleri, siyasal süreci güçlü bir şekilde etkilemeye devam etmektedir. Ayrıca, Kurul'un görüşlerinin pratikte hükümetçe oynanan rolü ciddi şekilde sınırladığı görülmektedir. Bunun yanında, savunma ve güvenlik konularında parlâmentoya karşı pek az sorumluluk olduğu anlaşılmaktadır. Millî Güvenlik Kurulu'nun sivil üye sayısını arttırma

imkânının siyasî ve askerî çevrelerde tartışılmakta olduğu not edilmiştir" şeklinde bir değerlendirilmeye de yer verilmiştir.

Bu arada Türkiye, henüz Komisyonun 2001 Raporu hazırlanmadan, Kopenhag Siyasî Kriterleri'ne uyum sağlamak amacıyla Ekim 2001'de Anayasada köklü değişiklikler gerçekleştirmiştir. Bunlardan biri, Anayasa'nın 118. maddesinde düzenlenen MGK'nın yapısı ve işleyişine ilişkin gerçekleştirilen değişiklik olmuştur. Sivil otorite-askerî otorite ilişkilerinde normalleşmenin sağlanması amacıyla atılan bu ilk adım, AB Komisyonu tarafından ihtiyatlı bir iyimserlikle karşılanmıştır. Komisyonun 2001 İlerleme Raporu'nda bu gelişmeye ilişkin şu değerlendirme yapılmıştır: "Anayasa reform paketi kapsamında, Millî Güvenlik Kurulu'nun işlevi ve bileşimine dair 118'inci madde hükmü tadil edilmiştir. MGK'nın sivil üyelerinin sayısı, beşten dokuza çıkarılmıştır. Askerî temsilcilerin sayısı ise beşte kalmıştır. Ayrıca, yeni metin, bu organın istişarî niteliğini vurgulamakta, işlevinin tavsiye vermekle sınırlı olduğunu belirlemektedir. Hükümet, artık, bu tavsiyeleri 'öncelikle dikkate almak' yerine, onları 'değerlendirmek' ile yükümlüdür. Bu anayasal değişikliğin ordu üzerindeki sivil denetimi ne ölçüde arttıracakını izlemek gerekecektir". Raporda ayrıca, MGK'nın çeşitli devlet politikalarına ilişkin görüşler bildirdiğine ilişkin bir tespitte bulunulmuş ve son olarak, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na MGK'nın bir temsilci atamasını öngören yasa tasarisinin Avrupa standartlarına uygun hâle getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

AB Komisyonu'nun 2002 İlerleme Raporu'nun "Üyelik Kistasları Çerçevesinde Başlıca Eksikler" başlığı altında, "Millî Güvenlik Kurulu oluşumu ve rolü ile ilgili değişiklikler uygulamada bir değişiklik yaratmış görünmemektedir" denilerek, sivil otoritenin üstünlüğü ilkesini siyasî hayata egemen kılmak amacıyla

2001'de Anayasada yapılan değişikliğin uygulamaya yansımadağı tespitinde bulunulmuştur.

Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri ve bu ilişkilerdeki gelişmeleri değerlendiren ve bu gelişmeler ışığında AB'nin Türkiye'den beklentilerine yer veren gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi bu yıl içinde (2003) kabul edilmiştir. Gözden geçirilmiş KOB'un "Güçlendirilmiş Siyasî Diyalog ve Siyasî Ölçütler" bölümünün, kısa vade altında (2003-2004) sıralanan öncelikler arasında MGK'ya da yer verilmiştir. Belgede, "Millî Güvenlik Kurulu'nun işleyişinin, Birliğe üye ülkelerdeki askerî işlerin sivil kontrolüne ilişkin uygulamalarla uyumlu olacak şekilde uyarlanması" gerektiğine işaret edilmiştir. İşaret edilen bu hususun yerine getirileceği, gözden geçirilmiş KOB temelinde, Türkiye'nin kabul ettiği gözden geçirilmiş Ulusal Program'da ifade edilmiştir. Gerçekten, Türkiye'nin 24 Temmuz 2003'de kabul ettiği UP'nin "Yürütmenin İşlevselliği" başlıklı kısmında, "Millî Güvenlik Kurulu'nun danışma organı niteliği, Anayasa ve ilgili yasa değişiklikleriyle yeniden tanımlanmıştır. MGK'nın ve MGK Genel Sekreterliğinin işlevleri bu niteliklerle uyumlaştırılacaktır" denilerek, daha açık bir taahhütte bulunulmuştur. Nitekim, bu taahhütten tam bir hafta sonra çeşitli yasalarda yapılan değişikliklerle sivil-asker ilişkilerinin normalleşmesi yolunda köklü adımlar atılmıştır.

Türkiye'de egemen olan sivil-asker ilişkileri rejiminin, AB önündeki en büyük engellerden biri olduğu, Katılım Ortaklığı Belgeleri ve İlerleme Raporlarının yanı sıra AB yetkilileri ve AB üyesi ülkelerin siyasilerince her vesilede dile getirilmiş ve gereken önlemlerin alınması istenmiştir. AB'nin genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen, "Türkiye'deki asker ağırlığı sürdükçe bu ülkeye AB yolu açılmaz" diyerek Türkiye'yi uyarmıştır.³² Lüksemburg

Başbakanı da aynı uyarıyı: "Ordu politikayı kontrol ettiği sürece Türkiye'yi AB üyesi olarak düşünemiyorum" diyerek yapmıştır.³³ Hollanda Başbakanı Jan-Peter Balkenende ise, "Dürüst olalım. Türkiye'nin insan hakları ve ordunun siyasete müdahaleleri konusunda ciddi adımlar atması gerekir. Bunların çözülmesi lâzım" diye konuşmuştur.³⁴ Bir başka demecinde Verheugen, şu hususlara dikkat çekmiştir: "Askerlerin rolü düzene sokulmalı... Ordunun rolü bellidir. Ordu siyasilerin kontrolünde olacak, siyasiler ordunun değil... Bazı kurumlarda askerî temsilcilerin bulunmalarının izahı olamaz. Türkiye bu alanda da AB'ye uyum sağlamalı."³⁵

Öte yandan, Türkiye'de yaşanan ve sivil otoritenin üstünlüğü ilkesi açısından kabul edilemez olan birtakım olaylar da AB'li yetkililerin dikkatlerini çekmektedir. Girit Adası'nda düzenlenen AB-Akdeniz ülkeleri (Euro-Med) dışişleri bakanları toplantısının son gününde, Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün, "genç subayların rahatsızlığı" haberlerini yalanlamak için düzenlediği basın toplantısı, AB'li bakanların gündemine girmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgos Papandreu, AB Dış Politika ve Savunma Temsilcisi Javier Solana ve Avrupa Komisyonu dış ilişkiler sorumlusu Chris Patten, Türkiye'de yaşanan bu gelişmenin AB üyeliğiyle çeliştiğine işaret etmişlerdir.³⁶

Son olarak, Türkiye'nin, AB ile müzakerelere başlamasında belirleyici olacak 2003 İlerleme Raporunun hazırlanmasında fikir ve gözlemlerinden en çok yararlanılacak kişi olan Avrupa Komisyonu Ankara Temsilcisi Hans Jörg Kreschmer, askerlerin, hükümetin eğitim-öğretim alanında gerçekleştirmeyi düşündüğü reformlar karşısında tutum almasını

³² Bkz. *Hürriyet*, 16 Kasım 2002.

³³ Bkz. *Milliyet*, 15 Kasım 2002.

³⁴ Bkz. *Akşam*, 30 Kasım 2002.

³⁵ Bkz. *Milliyet*, 29 Nisan 2003.

³⁶ Bkz. *Radikal*, 28 Mayıs 2003.

kabul edilemez bulmuş; 7. uyum paketinin Meclis'ten geçmesine rağmen, ordunun hâlâ sivil alanlara müdahale etmesinden duyduğu kaygıyı dile getirmiştir. Kreschmer, "Ordu ve hükümet arasında, eğitim hakkında yaşanan bu tip bir gerginlik, Avrupa Birliği'nde olmazdı. Birlik üyesi bir ülkede, eğitim politikalarında neyin doğru olduğuna, ordunun karar verebileceğini hayal bile edemiyorum", diyerek, ordunun eğitim alanına müdahalesini eleştirmiştir.³⁷

4. Son Anayasa ve Yasa Değişikliklerinin Genel Değerlendirilmesi

a) 2001 Anayasa değişikliği

Türkiye'nin, AB Siyasî Kriterlerine uyum sağlamak amacıyla mevzuatında yaptığı ilk değişiklik, 3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun"la gerçekleştirilen değişiklik olmuştur.³⁸ Bu Kanunla 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikler arasında, sivil-asker ilişkileri açısından önem taşıyan ve MGK'nın oluşumu, çalışma biçimi ve görevlerinin düzenlendiği 118. madde de yer almaktadır. Bu maddede üç değişiklik gerçekleştirilmiştir: Bunlardan birincisi, maddenin 1. fıkrasında belirtilen Kurul üyelerine ilişkindir. Gerçekleştirilen değişiklikle, "Başbakan yardımcıları" ve "Adalet Bakanı" Kurulun oluşumuna dahil edilmişlerdir. İkinci değişiklik, 3. fıkranın ilk cümlesinde yer alan "kararların alınması" ibaresi yerine "alınan tavsiye kararları" ibaresi konulmuştur. Son bir değişiklikle ise, 3. fıkranın son cümlesinde yer alan "öncelikle dikkate alınır" ibaresi madde metninden çıkarılmış ve bunun yerine "değerlendirilir" ibaresi getirilmiştir.

Genel olarak bakıldığında, söz konusu maddede yapılan değişikliğin iki yönü ol-

duğu görülmektedir. Birincisi, MGK'daki sivil üye sayısını arttırmak; ikincisi ise, MGK kararlarının hukukî niteliğine açıklık kazandırmak. Değişiklik öncesi metinde, Kurul, bir başkan, dokuz üyeden oluşmakta; üyelere dördü sivillerden, beşi ise askerlerden oluşmaktaydı. Yeni metinle Kurul'da temsil edilen sivil üye sayısı artırılmış ve böylelikle sivillere sayısal bir üstünlük sağlanmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Kurulun oluşumunda sivillere sayısal üstünlük tanımak, Kurul içerisinde sivil iradenin üstün olacağı anlamına gelmemektedir.³⁹ Nitekim bunun böyle olmadığını, konunun en yetkili ağızlarından biri olan eski Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun, henüz Anayasa değişikliği gerçekleşmeden önceki bir dönemde, MGK üzerine yapılan tartışmalar üzerine yaptığı bir açıklamadan da anlamak mümkündür. Kıvrıkoğlu şunları söylemektedir: "Ben 84 kez MGK toplantısına katıldım, hiç oylamaya başvurulduğunu görmedim. Sunuşlar yapılır, görüşler söylenir, sonra Cumhurbaşkanı toparlama yapar, karar alınır. Sivil sayısı artsın tabii. İsterse 100 olsun."⁴⁰ Bunun anlamı, MGK içerisindeki askerî gücün ağırlığı ve üstünlüğü, askerlerin sayısal çokluğunu öngören anayasal düzenlemeden değil, askerlerin bir bütün olarak toplumsal-siyasal sistem içerisindeki hukukî ve fiilî gücünden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu türden değişikliklerin uygulamada çok önemli sonuçlar doğuracağını beklemek doğru değildir. Nitekim, Anayasa değişikliği sonrasında yaşanan gelişmeler, bu değerlendirmemizi doğrular niteliktedir.

Anayasanın 118. maddesinde gerçekleştirilen diğer değişiklikler, MGK kararlarının hukuksal niteliğine ilişkin yapılan tartışmalar

³⁷ Bkz. *Dünden Bugüne Tercüman*, 17 Ekim 2003.

³⁸ Bkz. *Resmî Gazete*, 17.10.2001-24556 (Mükerrer).

³⁹ Erdem, Fazıl Hüsnü, "Son Anayasa Değişikliği Üzerine", *Dişarbakır Barosu Dergisi*, Sayı 15, (Aralık 2001-Ocak 2002), s.13.

⁴⁰ Bkz. *Radikal*, 25 Temmuz 2000.

açısından önem taşımaktadır. 1961 Anayasası'nın 111. maddesinin ilk hâlinde "görüş bildirme" şeklinde olan MGK'nın görevlerini yerine getirirken aldığı kararların niteliği, 1971 değişikliğinden sonra "tavsiye etme", 1982 Anayasasının değişiklik öncesi 118. maddesi ile de "görüş bildirme" ve bazı konulara ilişkin olarak ise "öncelikle dikkate alınma", son değişiklikle birlikte "alınan tavsiye kararları... bildirilir" ve "değerlendirilir" şeklini almıştır. Böylece, MGK'nın aldığı kararların niteliğine ilişkin ortaya dört farklı metin çıkmıştır. Bütün bunlar, esas itibarıyla, sivil siyaset üzerinde askerî bir vesayet makamı olarak öngörülen MGK'yı, basit bir danışma organı olmaktan öte bir işleve sahip kılma çabasıyla, siyasal sistemin demokratik niteliğini -en azından görünüşte- muhafaza etme kaygısını sentezleme şeklindeki "bize özgü demokrasi" anlayışını kurumsallaştırma isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, MGK kararlarının hukuksal niteliğine ilişkin yapılan tartışmaların ana eksenini oluşturmaktadır.⁴¹

Hiç kuşkusuz, salt hukuksal bakış açısıyla değerlendirecek olursak, bu dört farklı metin içerisinde sözel vurgunun en güçlü olduğu 1982 Anayasası'nın ilk şekli dahil olmak üzere, MGK'ya ilişkin hiçbir düzenleme, Kurul kararlarının bağlayıcı olduğu şeklinde yorumlanamaz. Zira, millî güvenlik siyasetinin yürütülmesinden, TBMM'ye karşı Bakanlar Kurulu sorumludur (m.117/2). Bu konuda son sözü söylemek Bakanlar Kuruluna düşer. Aksini kabul etmek, TBMM'ye karşı siyasal sorumluluğu olan siyasal iktidarın üstünde sorumsuz bir devlet iktidarının varlığını kabul etmektir ki, bu da hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik devlet ilkesini ortadan kaldırmak olur. Dolayısıyla, MGK kararlarının istişari nitelikte kararlar olduğunu kabul etmek gerekir.

Ancak bu kabul, askerinin MGK içerisindeki fiili ve psikolojik üstünlüğünü inkâr anlamına gelmemelidir. Esas itibarıyla, MGK'nın oluşum ve işleyiş biçimine dikkatle bakıldığında, sözü edilen üstünlüğü görmek mümkündür. MGK, Anayasa'ya göre "hükümete tavsiyede bulunur". Tavsiye kelimesi, içinde "ihtiyarılığı" barındıran bir kavramdır. Buna göre, hükümet isterse bu tavsiyeye uyar, istemezse uymaz. Son Anayasa değişikliğiyle, Kurul içindeki sivil üyelerin sayısının asker üyelerden fazla kılındığı dikkate alındığında şöyle bir tablo ile karşı karşıya kalınmaktadır: Çoğunluğunu sivillerin (hükümet üyelerinin) oluşturduğu bir kurul hükümete tavsiyede bulunmakta ve hükümet bu tavsiyeye uymaktadır. Bir anlamda hükümet kendi kendine tavsiyede bulunmaktadır. Dışarıdan bakıldığında, bu tablo, başlı başına garip ve anlaşılmaz bir duruma işaret etmektedir. Ancak MGK, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, garip ve anlaşılmaz olan bu duruma açıklık kazandırmak mümkündür. Her şeyden önce, MGK, sivil siyasetçilere duyulan bir güvensizliğin ifadesi olarak "paralel bir hükümet" gibi yapılandırılmıştır. Asker Genel Sekreter'in başında olduğu, kuruluş yasası tarafından çok geniş yetkilerle donatıldığı bir yapı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu yapı, "Millî Güvenlik Siyaset Belgesi" ile "Gizli Yönetmelik" tarafından daha da pekiştirilmekte; sivil siyasetçilerin faaliyet alanı iyice daraltılmakta ve sivil siyasetçiler âdeta siyaset yapamaz hâle getirilmektedirler. Böyle bir yapı içerisinde sivil üyelerin sayısı fazla olmasına rağmen, kararlar asker üyelerin yönlendirmesiyle alınmaktadır.⁴² Anayasa değişikliği sonrası yapılan MGK toplantılarında manzaranın değişmemiş olması bunu doğrulamaktadır. Nitekim bu husus, AB 2002 İlerleme Raporunda da açıkça belirtilmiş; Anaya-

⁴¹ Erdem, s.14.

⁴² Gönensin, Okay, "Kritik MGK", *Vatan*, 30 Nisan 2003.

sa değişikliğinin uygulamaya yansıtılmadığı tespitinde bulunulmuştur.

b) Çeşitli Yasalarda Yapılan Değişiklikler

Anayasa'nın MGK'yı düzenleyen 118. maddesinde yapılan Anayasa değişikliğine uyum sağlamak amacıyla, 9.11.1983 tarih ve 2945 sayılı "Millî Güvenlik Kurulu ve Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu"nun 3 ve 4. maddelerinde değişiklikler gerçekleştirilmiştir.⁴³ Bu değişiklikler, Ekim 2001 Anayasa değişikliklerine paralel hükümler içermiştir. Bunun dışında herhangi bir değişiklik öngörülmemiştir.

Bu dönem içerisinde sivil otoritenin üstünlüğünü sağlamaya yönelik iki adım daha atılmıştır. Bunlardan biri, 10.6.1949 tarih ve 5442 sayılı "İl İdare Kanunu"nun 29. maddesinde yapılan değişikliktir. 26.3.2002 tarih ve 4748 sayılı Kanunla,⁴⁴ "İl İdare Kanunu" nun 29. maddesine, "Kaymakamlığa sadece mülki idare amirliği hizmetleri sınıfından olanlar vekâlet edebilir" fıkrası eklenmek suretiyle, jandarma komutanlarının bundan böyle kaymakamlara vekâlet edebilmelerine son verilmiştir. İkincisi ise, 23.1.1986 tarih ve 3257 sayılı "Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu"nda yapılan değişikliktir. 15.7.2003 tarih ve 4928 sayılı Kanunla,⁴⁵ ilgili kanunun 6. maddesinin altıncı fıkrasının birinci cümlesinde geçen, "Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği" ibaresi madde metninden çıkarılmıştır. Böylece, Sinema Video Denetim Kurulu'ndaki askerî üyenin görevine son verilmiştir.

AB sürecinde sivil-asker ilişkileri açısından esas önemli değişiklikler "7. Uyum Paketi"yle gerçekleştirilmiştir.⁴⁶ Askerî vesayet

rejimini sarsıcı ve demokrasinin önünü açıcı nitelikteki bu değişiklikler, ülke içinde olduğu kadar yurt dışında da büyük yankılar uyandırmıştır. "Devrim niteliğindeki değişiklikler" şeklinde değerlendirmeler yapılmasına yol açan bu değişiklikleri iki grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi MGK'ya ilişkin olan değişiklikler; ikincisi ise, askerî yargı ve askerî harcamaların denetimine ilişkin değişikliklerdir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, MGK'ya ilişkin değişikliklerin iki hedefinin var olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, Kurulun, Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin bir parçası gibi yapılanmasına ve davranmasına son vermektir. İkinci hedef ise, MGK'nın icracı yetkilerine ve işlevlerine son vermektir.⁴⁷ Bu çerçevede dört önemli değişiklik gerçekleştirilmiştir. Değişikliklerden biri, 2945 sayılı Kanunun 15. maddesinde gerçekleştirilen ve MGK Genel Sekreteri'nin sivil kişiler arasından da tayin edilebilmesine olanak tanıyan değişikliktir. 4963 sayılı Kanunun 27. maddesiyle yapılan değişikliğe göre, "Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanır. Söz konusu atamanın, Türk Silâhlı Kuvvetleri mensupları arasından yapılmasının öngörülmesi hâlinde Genelkurmay Başkanının olumlu görüşü alınır". Değişiklik öncesi hükme göre,⁴⁸ MGK Genel Sekreteri'nin "Silâhlı Kuvvetler mensupları" arasından atanması zorunlu iken, gerçekleştirilen bu yenilikle sivil kişilerin de MGK Genel Sekreteri olabilmelerinin önü açılmıştır. Ayrıca, MGK

Yapılmasına İlişkin Kanun" için bkz. *Resmî Gazete*, 7.8.2003-25192.

⁴⁷ Bayramoğlu, Ali, "Asker-Sivil İlişkisi (2)", *Yeni Şafak*, 6 Ağustos 03.

⁴⁸ Eski metin şu hükmü içermekteydi: "Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral/Oramiral rütbesinde Silâhlı Kuvvetler mensupları arasından Genelkurmay Başkanının inhası, Başbakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile atanır."

⁴³ 15.1.2003 tarih ve 4789 sayılı Kanun için bkz. *Resmî Gazete*, 18.1.2002-24997.

⁴⁴ Bkz. *Resmî Gazete*, 9.4.2002-24712.

⁴⁵ Bkz. *Resmî Gazete*, 19.7.2003-25173.

⁴⁶ Basında "7. Uyum Paketi" olarak adlandırılan 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik

Genel Sekreteri'nin atanmasında Genelkurmay Başkanı'nın "inhası" şartı kaldırılmış ve bu yetki Başbakan'a aktarılmıştır. Böylelikle, Sekreteryanın fiilen orduya bağımlı olmaktan çıkarılması ve sivilleştirilmesi yolunda ilk ciddi adım atılmış olmaktadır.

MGK'ya yönelik gerçekleştirilen ikinci değişiklikle, Başbakan MGK'nın toplanmasında inisiyatif sahibi kılınmış ve her ay yapılan Kurul toplantılarının iki aylık periyotlarla yapılması öngörülmüştür. Gerçekten, 2945 sayılı Kanunun 5. maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişikliğe göre, "Kurul, iki ayda bir toplanır. Gerekliğinde Kurul, Başbakanın teklifi üzerine veya doğrudan Cumhurbaşkanının çağrısı ile de toplanır."⁴⁹ Daha önce ayda bir yapılması gereken MGK toplantılarının iki ayda bir yapılacak olması, MGK'nın ülke gündemini belirlemedeki ağırlığını azaltması açısından önemli bir gelişmedir. Bunun yanı sıra, MGK'nın, "Genelkurmay Başkanı'nın önerisi"yle olağanüstü toplanabileceği ibaresinin madde metninden çıkarılması ve toplantı konusunda Cumhurbaşkanının yanı sıra Başbakan'a yetki tanınmış olması, sivil-asker ilişkilerinin normalleşmesi açısından olumlu bir yeniliktir.

Üçüncü önemli değişiklik ise, MGK'ya âdeta "paralel hükümet" görünümü veren icracı yetkilerini törpülemek doğrultusunda gerçekleşmiştir. 2945 sayılı Kanunun 4. maddesinde yapılan değişiklikle, daha önce dokuz bent içerisinde sıralanan MGK'nın geniş yetkileri sınırlandırılmış ve bu yetkiler tek bir fıkra içinde düzenlenmiştir.⁵⁰ Yeni

düzenlemeyle MGK'nın görev tanımı daraltılmış ve faaliyet alanı köklü bir biçimde sınırlandırılmıştır. MGK'nın yeni görev tanımında, "iç ve dış tehdit değerlendirmesi yapmak" ve "toplumu resmî ideoloji doğrultusunda endoktrine etmek" gibi siyasete müdahale etmesine yol açan yetkilere yer verilmemiştir.⁵¹ Bunlar kadar önemli olan bir

güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit eder; bu tavsiye kararlarını ve görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirir.

Başbakan, Millî Güvenlik Kurulunun tavsiye kararlarının ve görüşlerinin değerlendirilmek üzere Bakanlar Kuruluna sunulması ve Bakanlar Kurulunda kabulü hâlinde bu tavsiye kararlarının uygulanmasının koordinasyonu ve izlenmesi için bir başbakan yardımcısını görevlendirebilir."

⁵¹ MGK'nın madde metninden çıkarılan görev ve yetkileri şunlardır: Devletin millî güvenlik siyaseti doğrultusunda tespit edilen millî hedeflerin ve hazırlanan millî plan ve programların gerçekleştirilmesine ilişkin tedbirleri belirlemek; Devletin millî güvenlik siyasetini etkileyecek millî güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirmek, millî hedefler yönünde güçlenmelerini sağlayacak temel esasları tespit etmek; Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit etmek; anayasal düzeni koruyucu, millî birlik ve bütünlüğü sağlayıcı, Türk Milletini Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda ve millî ülkü ve değerler etrafında birleştirerek millî hedeflere yönlendirici gerekli tedbirleri belirlemek. Sayılan bu hususlara yönelmiş yurtiçi ve yurtdışı tehdide karşı koymak, bu tehdidi etkisiz kılmak için gereken strateji ve temel esaslar ile birlikte planlama ve uygulama hizmetleri konularında görüşleri, ihtiyaçları ve alınmasını lüzumlu gördüğü tedbirleri tespit etmek; Olağanüstü hâllerde, sıkıyönetim, seferberlik veya savaş hali ilanı için görüş tespit etmek; Olağan hal ile savaş, savaş gerektiren ve savaş sonrası hâllerde, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ve vatandaşlara düşecek topyekün savunma, millî seferberlik ve diğer konularda hizmet ve yükümlülükler ile bu hususlarda yapılacak planlara temel teşkil edecek esasları tespit etmek; Devletin millî güvenlik siyasetinin öngördüğü hususlar ve topluma yönelik hizmetler ile topyekün savunma hizmetlerinin gerektirdiği malî, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer konulara ilişkin tedbir ve ödeneklerin kalkınma planı, program ve yıllık bütçelerde yer almasını sağlamak üzere gerekli esasları tespit etmek; Millî güvenlik kapsamına gi-

⁴⁹ Değişiklik öncesi metne göre, "Kurul ayda bir defa olağan toplanır. Ayrıca Cumhurbaşkanının gerekli gördüğü ve Başbakan veya Genelkurmay Başkanının önerilerini uygun bulduğu hâllerde olağanüstü de toplanabilir".

⁵⁰ Yeni düzenlemeye göre, "Millî Güvenlik Kurulu, 2 nci maddede belirtilen millî güvenlik ve Devletin millî güvenlik siyasetine ilişkin tanımlar çerçevesinde Devletin millî

başka değişiklik, yeni 4. maddenin ikinci fıkrasında, MGK "kararlarının uygulanmasının koordinasyonu ve izlenmesi" görev ve yetkisinin "başbakan yardımcısı"na bırakılmış olmasıdır. Daha önce MGK Genel Sekreteri'nin görev alanı içine giren bu hususun hükümet üyesi sivil bir siyasetçiye bırakılmış olması da önemsenmesi gereken bir değişikliktir.

Son olarak, MGK'nın görev ve yetkilerinde yapılan sınırlamalara paralel bir düzenleme gerçekleştirilerek, MGK Genel Sekreterliği'nin görev ve yetkileri de çok büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. 2945 sayılı Kanunun 13. maddesinde yapılan değişiklikle, Genel Sekreterliğin görev ve yetkileri; (a) MGK'nın sekreterlik hizmetlerini yürütmek, (b) MGK'ca ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirmekle sınırlı tutulmuştur. Oysa, değişiklik öncesi 13. maddede Genel Sekreterliğin yetkileri çok geniş tutulmuştur.⁵²

ren konularda yapılan ve yapılacak milletlerarası anlaşmalar hakkında görüş tespit etmek.

⁵² Değişiklik öncesi düzenlemeye göre MGK Genel Sekreterliği şu yetkilerle donatılmıştı: (a) Millî Güvenlik Kurulu'nun 4'üncü maddede sayılan görevleriyle ilgili olarak; gerekli her türlü çalışma, araştırma, inceleme ve değerlendirmeleri yapar, bunların sonuçlarını teklifleri ile birlikte Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Millî Güvenlik Kuruluna sunar; (b) Millî Güvenlik Kurulu kararlarının hazırlanmasında ve bu kararlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının uygulanmasında bakanlıklar ve ilgili kurum ve kuruluşlarla müşterek çalışmalar yapar, uygulamaları takip ve kontrol eder, düzenleyici, yönlendirici ve koordine edici işbirliğinde bulunur; (c) Millî Güvenlik Kurulunun sekreterlik hizmetlerini yürütür; (d) Bakanlar Kurulunun millî güvenliğin sağlanması sorumluluğuna ilişkin olarak; Devletin savunma siyaseti dışında millî güvenlik siyasetinin tayin, tespit, uygulama ve gerektiğinde düzeltme ve değiştirme görevlerini doğrudan veya bakanlık kurum ve kuruluşlarla da yapılacak müşterek çalışmalarla araştırır, inceler, plânları hazırlar ve bu konudaki uygulamaları takip ve koordine eder, yönlendirir, sonuçları değerlendirir; (e) Millî Güvenlik Kurulu kararları ile bunlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararları doğrultusunda, 4'üncü maddenin birinci fıkrasının (d) ve (e) bentlerinde belirtilen konularda gerekli olan hizmet ve faaliyetleri plânlar, yürütür ve ilgili bakanlık, kamu ve özel kurum ve kuruluşlardaki bu konulara ilişkin uygulamaları takip ve kontrol eder, yönlendirir ve koordine eder; (f) Silahlı Kuvvetler görev alanı dışında kalan topyekûn savunma hizmetlerini koordine eder ve bu konudaki düzenlemeleri takip eder. Bu hizmetlerle ilgili plân ve esasların tespiti, düzeltilmeleri ve değişiklik işlemlerini yürütür. Bu esaslara göre, bakanlık kurum ve kuruluşların yapacakları plânların gerçekleşmesini ve uygulamalarını temin ve takip eder. Milletlerarası anlaşma ve anlaşmalar gereğince aynı konu ile ilgili hizmetleri yerine getirir ve getirilmesini sağlar. Olağan hâl ve savaş, savaş gerektiren ve savaş sonrası hallerde topyekûn savunma, sivil hizmetleri yönünden kamu ve özel kuruluşlara düşecek görev ve yükümlülükler için kanunî ve idarî tedbirleri tespit ederek gerçekleşmesi için faaliyette bulunur; (g) Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilân edilen olağanüstü hâlde alınacak tedbir, yapılacak iş ve işlemlerin tespit çalışmalarını yapar, uygulamada işbirliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri tespit eder ve bu konudaki tekliflerini Başbakana sunar; (h) Millî güvenlik siyasetinin öngördüğü tedbirlerin alınması ve hizmetlerin yürütülmesi ile topluma yönelik hizmetler ve topyekûn savunma sivil hizmetlerinin gerektirdiği malî, ekonomik, sosyal ve diğer tedbirlerin kalkınma plân ve programlarında yer alması, yıllık bütçelerde bunlar için ödenek ayrılması konularında Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarlığı ile işbirliği ve koordinasyonda bulunur; (i) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Millî Güvenlik Kurulunca ve kanunlarla verilen diğer görevleri yürütür.

MGK Genel Sekreterliği'ne tanınan yetkiler, dokuz bent halinde 13. maddede yer alan bu geniş yetkilerle sınırlı tutulmamış; buna ilave olarak, 2945 sayılı Kanunun 9, 14 ve 19. maddelerinde düzenlenen yetkilerle de desteklenmiştir. 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesiyle, MGK Genel Sekreterliği'ne çeşitli konularda yetkiler tanıyan bu maddeler de tümüyle yürürlükten kaldırılmıştır.⁵³ Ayrıca, 4963 sayılı Kanunun 28.

dirir ve koordine eder; (f) Silahlı Kuvvetler görev alanı dışında kalan topyekûn savunma hizmetlerini koordine eder ve bu konudaki düzenlemeleri takip eder. Bu hizmetlerle ilgili plân ve esasların tespiti, düzeltilmeleri ve değişiklik işlemlerini yürütür. Bu esaslara göre, bakanlık kurum ve kuruluşların yapacakları plânların gerçekleşmesini ve uygulamalarını temin ve takip eder. Milletlerarası anlaşma ve anlaşmalar gereğince aynı konu ile ilgili hizmetleri yerine getirir ve getirilmesini sağlar. Olağan hâl ve savaş, savaş gerektiren ve savaş sonrası hallerde topyekûn savunma, sivil hizmetleri yönünden kamu ve özel kuruluşlara düşecek görev ve yükümlülükler için kanunî ve idarî tedbirleri tespit ederek gerçekleşmesi için faaliyette bulunur; (g) Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilân edilen olağanüstü hâlde alınacak tedbir, yapılacak iş ve işlemlerin tespit çalışmalarını yapar, uygulamada işbirliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri tespit eder ve bu konudaki tekliflerini Başbakana sunar; (h) Millî güvenlik siyasetinin öngördüğü tedbirlerin alınması ve hizmetlerin yürütülmesi ile topluma yönelik hizmetler ve topyekûn savunma sivil hizmetlerinin gerektirdiği malî, ekonomik, sosyal ve diğer tedbirlerin kalkınma plân ve programlarında yer alması, yıllık bütçelerde bunlar için ödenek ayrılması konularında Devlet Plânlama Teşkilâtı Müsteşarlığı ile işbirliği ve koordinasyonda bulunur; (i) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Millî Güvenlik Kurulunca ve kanunlarla verilen diğer görevleri yürütür.

⁵³ 2945 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılan maddeleri şunlardır:

Madde 9 - Millî Güvenlik Kurulu kararlarıyla ilgili Bakanlar Kurulu kararlarının dağıtımını Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından yapılır.

Bu kararlara ilişkin uygulamalar Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından takip edilerek sonuçları hakkında Başbakana, Cumhurbaşkanına ve Millî Güvenlik Kurulu'na belli süreler içinde bilgi verilir.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ayrıca Bakanlar Kurulu kararı hâline getirilemeyen Millî Güvenlik Kurulu kararları ile bu kararlara ilişkin gelişmeler hakkında da Cumhurbaşkanına, Başbakana ve Millî Güvenlik Kurulu'na bilgi sunar.

maddesiyle, MGK Genel Sekreterliği'nin, yaşamın her alanına nüfuz etmesine yardımcı olacak şekilde örgütlenmesine imkân tanıyan "GİZLİ" gizlilik dereceli yönetmelik iptal edilmiş ve üç ay içinde yeni bir yönetmeliğin çıkarılacağı hüküm altına alınmıştır. Bütün bu değişikliklerin sonucu olarak, MGK Genel Sekreterliği'nin görev ve yetkileri, 2945 sayılı Kanunun değişik 13. maddesinde belirtilen yetkilerle sınırlı tutulmuş; Genel Sekreterlik, askerî vesayet organı olmaktan çıkarılmıştır. MGK Genel Sekreterliği'ne toplumsal yaşamın hemen her alanına müdahale etme yetkisi veren ve onu âdeta "devletin ana kumanda merkezi" hâline getiren bütün bu yetkilerin elinden alınmış olması ve sınırlı yetkilerle donatılmasını, sivil otoritenin üstünlüğü ilkesinin yaşama geçirilmesi açısından çok önemli bir adım olarak değerlendirmek gerekir.

Yedinci Uyum Paketi'yle birlikte gerçekleştirilen ikinci grup değişiklikler arasında; askerî harcamaların denetlenmesi usulü ile askerî yargının görev alanına ilişkin değişiklikler yer almaktadır. 4963 sayılı Kanunun 7. maddesiyle, 21.2.1967 tarih ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'na bir madde (Ek Madde 12) eklenmek suretiyle, Silâhlı Kuvvetlerin elinde bulunan devlet malları ile askerî harcamaların denetiminin önü kısmen açılmıştır. Öte yandan, söz konusu değişiklik Kanunuyla, 25.10.1963 tarihli ve 353 sayılı "Askerî Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu"nun 11. maddesine, "Askerî

Ceza Kanununun 58'inci maddesinde yazılı suçların, barış zamanında asker olmayan kişiler tarafından işlenmesi hâlinde, bu suçlara ilişkin davalar askerî mahkemelerde görülmez"⁵⁴ hükmü eklenerek, askerî mahkemelelerin sivil kişileri yargılamasına sınırlamalar getirilmiştir. Son kırk yıl içerisinde sivil yargı aleyhine sürekli genişleme göstermiş olan askerî yargının görev alanının daraltılması doğrultusunda atılmış olan bu adım -yetersiz olsa dahi- bir başlangıç olması açısından önemli bir gelişmeye işaret etmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Zihniyet ve işleyiş açısından bakıldığında, II. Meşrutiyetin son dönemlerinde şekillenmeye başlayan sivil-asker ilişkilerinin o günden bugüne pek değişmediğini, tersine, özellikle her askerî müdahale sonrası anayasa ve yasalarda yapılan değişikliklerle "sivil otoritenin üstünlüğü" ilkesi aleyhine bir gelişim gösterdiği görülmektedir.⁵⁵ Sivil siyaset üzerinde vesayeti içkin olan bu yapı, siyasal seçkinlerin hiçbir şekilde değiştirmeye teşebbüs dahi edemedikleri "mahrem" bir alan görüntüsü vermektedir. Siyasetin kendi iç dinamiklerinin giremediği bu mahrem alana, AB merkezli dış dinamiklerin etkisiyle girilmeye ve dokunulmaya başlanmıştır. Nitekim, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde gerek Anayasa'da ve gerekse çeşitli yasalarda yapılan değişikliklerle "sivil otoritenin üstünlüğü" ilkesini yaşama geçirme doğrultusunda çok ciddi adımlar atılmıştır. Öyle ki, DP'nin iktidar olduğu dönem dışında, ilk

Madde 14 - Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 13 üncü maddede belirtilen görevlerin yerine getirilmesinde, takip ve kontrol edilmesinde, yönlendirilmesinde, koordine edilmesinde ve denetlenmesinde verilen direktifler çerçevesinde Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Millî Güvenlik Kurulu adına yetkilidir.

Madde 19 - Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzel kişileri Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine gerekli olan açık ve her derecede gizli bilgi ve belgeleri sürekli veya istenildiğinde vermek zorundadırlar.

⁵⁴ Askerî Ceza Kanunu'nun 58. maddesi şu hükmü içermektedir: "Her kim, Türk Ceza Kanunu'nun 153, 161'inci maddelerinde yazılı suçlardan birisini ve 155 inci maddede yazılı halkı askerlikten soğutmak yolunda neçriyatta ve telkinatta bulunmak ve nutuk irat etmek fiillerini işleyecek olursa millî mukavemeti kırmak cürmünden dolayı mezkûr maddelerde gösterilen cezalarla cezalandırılır".

⁵⁵ Bayramoğlu, "Asker ve Siyaset", s.35.

kez sivil (siyasî) alan askerî alanın aleyhine genişletilmiş ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik devlet yönetimin temel eksikliklerinin giderilmesi yönünde bir iş başarılmıştır.

Hemen belirtmek gerekir ki, bu alanda atılan adımlar yetersiz olup, sivil-asker ilişkilerinde normalleşmenin sağlanabilmesi ve bu yolla demokrasinin güçlenip istikrara kavuşabilmesi için TSK'ya olağanüstü sayılabilecek yetkiler tanıyan bütün anayasal ve yasal düzenlemelerin tasfiyesi gerekmektedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi'nden başlamak üzere bütün kurum ve kurullardaki asker üyelerin çıkarılması, MGK Kanunu'nda yer alan muğlak millî güvenlik tanımının açıklığa kavuşturulması, MGK Genel Sekreterliği'nin askerî yapısının sivilleştirilmesi, askerî mahkemelerin sivil kişileri yargılamalarının önlenmesi, Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemeleri'nin kaldırılması, YAŞ kararlarının yargı denetimine açılması, askerî harcamaların tam anlamıyla denetime tâbi tutulması, OYAK ve ASELSAN gibi ekonomik kuruluşlara tanınan yasal imtiyazlara son verilmesi ve benzer diğer değişikliklerin yapılması gerekmektedir.

Ancak unutmamak gerekir ki, sivil-asker ilişkilerinin normalleştirilmesi, tek başına hukuksal alanda yapılan değişikliklerle gerçekleştirilemez. Bundan çok daha önemlisi, askerin siyasete müdahil olmasına yol açan hukuk-ötesi (meta-juridik) faktörlerin gözden geçirilmesidir. Bu bağlamda, her şeyden önce, ordunun, toplumsal yaşamı topyekûn denetim ve gözetim altında tutma ve genel siyaseti yönlendirme istek ve iradesinin arkasında yatan ve bütün bunları meşrulaştıran "resmî ideoloji"den arındırılması gerekmektedir. Kuşkusuz bu yalnızca ordunun değil, bir bütün olarak siyasal sistemin sorunudur. Devletin resmi bir ideoloji ile tanımlandığı bir toplumsal-siyasal ortamda, bu ideolojinin

sahipliği iddiasında olan kişi, kurum ya da kuruluşlar devlet adına toplumu yönetme hakkını kendilerinde bulacaklardır. Buna bağlı olarak da vesayet kaçınılmaz olacak, antidemokratik pratikler meşrulaştırılacak ve vatandaşlar "vatansever-vatan haini" şeklinde bir ayrıma tâbi tutulacaklardır. Nitekim Türkiye'de olup bitenler tam olarak bu çerçevede cerayan etmektedir. Bundan kurtulabilmek için, Franko sonrası demokrasiye geçiş sancılarının yaşandığı dönemde İspanya Kralı olan Juan Carlos'un, orduya hitaben yaptığı tarihî konuşmaya kulak vermemiz gerekir: "Vatanseverlik, vatanın münhasıran kimsenin mülkü olmadığını ve müdafaasının bütün İspanyollar tarafından paylaşılması lâzım geldiğini kabul etmektir. Vatanseverlik aynı zamanda, vatandaşlarımızın hür ve meşru bir şekilde ifade ettikleri iradelerini kabul etmesini bilmek ve bir azınlığın, geri kalanlara vatanın iyiliği hakkındaki kendi fikirlerini zorla kabul ettirmekten vazgeçmektir."⁵⁶

Öte yandan, bu sorunun çözümünde demokrasiyi bir bütün olarak düşünmemiz gerekir. Tek başına sivil-asker ilişkilerinde iyileştirmeler yapmakla demokrasiyi sağlamlaştırmak mümkün değildir. Zira, demokrasi olmadan sivil-asker ilişkilerinde demokratik yapı oluşturulamaz. Sistemin bütünü işlerlik kazanmadıkça, onun alt sistemlerinin gereği gibi işlemesi beklenemez. Bu sebeple, sivil-asker ilişkilerinin demokratik kurama uyarlama çabalarına paralel olarak, toplumdaki her kurum ve kesimin, tutum ve davranışlarını ayarlama zorunluluğu duyacakları bir demokratik modelin oluşturulması gerekir. Aksi takdirde, yalnızca ordunun siyasete müdahalesini önleyici nitelikteki kurumsal düzenlemelerle ideal bir sivil-asker ilişkileri modelinin gerçekleşme şansının olamayacağı

⁵⁶ Aktaran, Mengi, Güngör, "Vatanseverlik", *Vatan*, 25 Mayıs 2003.

açıktır. İdeal bir sivil-asker ilişkileri modeli, ancak demokrasinin bütün kural ve kurumlarıyla birlikte işletilmesi temelinde yükselebilir.

Nitekim, Türk demokrasisinin en büyük sorunu ya da yegâne sorunu MGK ya da askere özerk bir konum sağlayan hukuksal düzenlemeler değildir. Türkiye’de demokrasinin önünde birçok engeller vardır: Siyasî partilerin iç işleyişlerinin demokratik kurallarla düzenlenmemesi ve yeterince şeffaf olmaması, seçim sistemindeki çarpıklıklar nedeniyle temsil krizinin yaşanması, sivil toplumun güçsüzlüğü, insan haklarının güvensizliği ve bunlara benzer diğer sorunlar...

Bütün bunlardan daha önemlisi, askerî vesayet rejimini ve militarizmi ayakta tutan “otoriter zihniyet yapısı”nın sorgulanması ve demokratik zihniyetin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Gerçek anlamda özneleşmenin

gerçekleşmediği Türkiye gibi toplumlarda, “toplum kendi iradesizliğini birtakım ‘somut’ özneler üzerine yansıtarak eksikliğini telâfi etmeye çalışır. Bu özneler bazen kişiler bazen de kurumlar olabilmektedir.”⁵⁷ Türkiye’de “ordu” toplumda var olan özneleşme eksikliğinin telâfi edildiği kurumlardan biridir. İnşel’in anlatımıyla, “Türkiye toplumuna hâkim olan ataerkil normların ordunun merkezi toplumsal ve siyasal konumuyla uyum içinde olduğunu, birbirlerini karşılıklı beslediklerini söyleyebiliriz... Pretoryen Cumhuriyetin aşılması konusunda en büyük engel, TSK değil, kendinde bu hak ve yetkiyi görmeyen, ‘ordulaşmış millet’ ideolojisi içinde toplumsal bilinçleri şekillenmiş egemen siyasal ve toplumsal tasavvurdur.”⁵⁸

⁵⁷ Mahçupyan, Etyen, Zihniyet, Özne ve Etik Meseleleri Üzerine Bir Not :Bir Mikro İdeoloji Olarak Militarizm”, *Birikim*, Sayı 160-161, (Ağustos-Eylül 2002).

⁵⁸ *İnsel*, s. 19, 27

B Ü R O K R A S İ

Ludwig von Mises

Bürokrasi’den öğreneceğimiz çok şey var. Bunlar arasında faşizm ve sosyalizmin totaliterizm yaratmada aynı yatağı paylaşmaları, bazılarının iddiasının tersine piyasa ekonomisinin faşizmin panzehiri olması; bürokrasinin özel kesiminden farklılığını yaratan şeyin kişiler ve kişilikler değil, motivasyonlar olması; sosyalizmin gerçekleşmesi imkânsız ve medeniyetin zıddı bir teori teşkil etmesi; tenkit ruhunun kaybolmasının medeniyeti tehlikeye düşürmesi; fikir özgürlüğünün kaybolduğu yerde şarlatanların halkı aldatma imkânlarının artması hemen dikkat çekenlerdir.

LIBERTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...

Hayek'in Hukuk ve Adalet Teorisi

Sururi Aktaş

1970'lere kadar egemen sol ve sağ kolektivist akımlar karşısında adeta unutulmaya mahkûm edilen Hayek, 1974'te Nobel İktisat Ödülü'nü aldıktan sonra geç de olsa hakettiği ilgi ve şöhrete kavuşmuş bir filozoftur. Tabii önemli olan Hayek'in şöhrete kavuşması değil, fikirlerinin ekonomik, sosyal ve siyasî hayatın akışı içinde doğrulanmasıdır. Hayek'in temel iddialarının hemen hemen hepsi 1975-2000 yılları arasında yaşanan olaylarla ispatlanmıştır. O yüzden filozof, üzerinde durulmayı hak etmektedir. Bu kitabın konusu olan adalet ve hukukla uğraşan herkes, istese de istemese de, sevse de sevmese de Hayek'e gitmek, ondan yararlanmak veya onunla hesaplaşmak zorundadır.

İvan Denisoviç'in Bir Günü

Aleksandr Soljenitsin

Bu yüzyılda modern totaliterizm üç formda insanlığın karşısına çıkmıştır. Sosyalizm, faşizm ve nazizm. Son ikisi kısa ömürlü oldu; İkinci Dünya Savaşı'yla yıkıldı. İlki ise çok daha uzun yaşadı. Bunların hepsi totaliter rejimlerdi, hepsi insanlığa çok çektirdi, ama nedense bazı entellektüeller totaliterizm türlerine bakışta çifte standart kullanmaktadır. Bugün artık faşizmi ve nazizmi konuşamayan yoktur. Adları insanların tüylerini diken diken etmeye yetmektedir. Hitler'i ve Mussolini'yi hiç savunan yoktur veya bu diktatörlerin az sayıdaki taraftarlarına neredeyse deli gözüyle bakılmaktadır. Özellikle Nazi zulmünü anlatan kitap, film ve belgesellerin haddi hesabı yoktur. Buna karşılık sosyalizmin insanlığa verdiği zarar çoğu zaman hiç konuşulmamaktadır. Sadece Stalin çok sınırlı ve utangaç eleştirilere uğramaktadır. İnsanlığın acı tarihi olaylardan ders alması gerekliyse, Sovyet totaliterizminin yarattığı acılar da unutulmamalıdır. Bu eser Sovyet Rusya'da toplama kamplarında yaşanandan küçük bir kesit aktarmaktadır.

Akşamdan Şafağa Demokrasiyi Beklerken

Nazlı Ilıcak

Nazlı Ilıcak 28 Şubat'ın soğur gib olduğu son bir-iki yılda kendisine yeni bir mücadele alanı buldu: Yolsuzluklar. Büyük medyanın bir kısım siyasetçi ve bürokratla birlikte içine gömülmüş olduğu bu kirli ilişkiler dünyasını teşhis ve teşhir etmek için çok çalıştı Ilıcak, bu mücadelenin sadece "siyaseti temizlemek"le ilgili bir mesele olmadığını, bunun aynı zamanda siyaseti şeffaflaştırmak ve demokratikleştirmek için de gerekli bir mücadele olduğunun bilincindeydi. Bu ilişkinin en büyük kanıtı, aynı medyanın ve onun uzantısı veya işbirlikçisi durumunda olan sermaye çevrelerinin 1996 sonlarından itibaren 28 Şubatçılarla iç içe geçmiş olmasıdır. Elinizdeki kitap bunun neden böyle olduğunu müdellel bir şekilde ortaya koymaktadır.

LiBeRTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...